

SKULDKOLLEN

HÖGSTADIET

ETT MATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

Kunskap för livet
om pengar och
skulder

LÄRARHANDLEDNING

Skuldollen är ett undervisningsmaterial som är framtaget tillsammans med lärare och elever. Med Skuldollen vill Kronofogden underlätta lärares undervisning i privatekonomi. Utgångspunkten är målgruppens önskemål och behov.

Lektionen tar upp:

- att omyndiga kan dömas till skadestånd
- vad som händer om man inte kan betala
- vad det innebär att ha skulder
- att privatekonomi kan påverka relationer
- vilken roll Kronofogden har i samhället

I de filmer och diskussionsfrågor som ingår i lektionen får eleverna reflektera och bli medvetna om sin egen ekonomi och börja prata om pengar.

Upplägg

Lektionen är tänkt att vara 90 minuter lång, men går att dela upp i två lektioner. Det passar då att bryta före filmen Olivias dilemma (bild 21). Då blir upplägget att Lektion 1 tar upp att omyndiga kan dömas till skadestånd, vad som händer om man inte kan betala samt Kronofogdens roll. Lektion 2 kommer ha fokus på Olivias dilemma och hur eleverna relaterar till det. Det blir en hel del diskussioner och reflektioner kring både sitt eget och andras beteenden i olika situationer. Denna lektion kan sedan kompletteras med övningen TÄNK OM... där eleverna får reflektera över sin egen privatekonomi och relationen mellan utgifter, sparande med mera.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

1.

Skuldkollen – Kunskap för livet om pengar och skulder Högstadiet

Lektionen innehåller tre filmer som handlar om tre olika dilemman. Faktabilder varvas med diskussionsfrågor och syftet är att få eleverna att reflektera över sin egen ekonomi och de val de gör. Privatekonomi är ju så mycket mera än bara pengar.

2.

Vad ska vi lära oss

- Även omyndiga kan bli dömda att betala skadestånd
- Vad som händer om man inte betalar sina räkningar
- Privatekonomi handlar om val och prioriteringar
- Kronofogdens roll

Vi ska lära oss att även omyndiga kan dömas till skadestånd och att ett "bus" kan leda till en livslång skuldsättning. Lektionen tar upp vad som händer och vilka konsekvenser det kan få om man inte kan betala. Lektionen tar även upp Kronofogdens roll i samhället, vanliga ungdomsskulder och avslutas med diskussioner. Syftet är att skapa förståelse för att privatekonomi sällan handlar om rätt eller fel och vad det kan bli för konsekvenser av olika val man gör.

3.

Film - En dyr läxa (6 minuter)

Vi börjar med att titta på en film om skadestånd.

Filmen handlar om de fyra klasskamraterna Mila, Adam, Nora och Erik som går på högstadiet. En dag, när de fortfarande går i 8:an, är de kvar i skolan efter skoltid och ska egentligen spela bordtennis, men det slutar med att de börjar leka med skumsläckarna.

När vi möter de fyra ungdomarna går de i 9:an och de berättar om vad som hände och vilka konsekvenser deras "skumparty" fick. I detta fall har skolans försäkringsbolag och ungdomarnas familjer kommit överens om hur mycket respektive person och familj ska betala.

Skadestånd är en av de vanligaste orsakerna till att ungdomar hamnar i skuld och en av de vanligaste skulderna för ungdomar mellan 15 och 18 år. Skadestånd kan handla om misshandel, stöld, kränkning eller som i denna film om skadegörelse.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

4.

Diskutera

Vad tänkte du när du såg filmen?

Syftet med denna fråga är att få eleverna att förstå att verkligheten ser ut så här, det vill säga att slå hål på ungdomars förutfattade meningar att deras handlande inte får konsekvenser förrän de fyller 18 år. De kanske har egna exempel på händelser som de hört talas om?

Vad skulle du tycka var jobbigast i den här situationen efteråt? Är det att man gjort sina föräldrar besvikna?

Kommer familjen att få ekonomiska problem på grund av mitt handlande?

Kompisarna i filmen har kommit ifrån varandra sedan händelsen med skumpartyt – hur känner eleverna kring det?
Kan pengar och privatekonomi förstöra vänskap?

Hur skulle du agerat om du vore Nora?

Här kan man diskutera gruppptryck och känslan av att hänga med på något som man egentligen inte vill.

Hur gör man i en sådan situation? Kan man i förväg tänka ut en strategi, att ha ett ”alibi” för att man inte vill vara med?

5.

Fakta skadestånd

Om någon orsakar en skada kan denna bli dömd att betala en summa pengar för detta. Detta kallas för skadestånd.

I filmen framgår att skolans försäkringsbolag kräver de fyra ungdomarna på tillsammans 200 000 kronor. Pengarna har försäkringsbolaget betalat ut till kommunen för de skador som ungdomarna orsakade. Om ungdomarna blir dömda att betala skadestånd i tingsrätten och inte gör det, kan försäkringsbolaget be Kronofogden om hjälp att få betalt.

Kronofogden kan driva in skulden genom utmätning. Det betyder att Kronofogden undersöker om ungdomarna äger något som kan säljas, till exempel en moped, för att skadeståndet ska bli betalt. *(Detta kommer beskrivas mera utförligt längre fram i denna lektion, se bild 15).* Det är viktigt att eleverna förstår att ett ”bus” kan resultera i en livslång skuldsättning.

När omyndiga personer begår brott kan deras vårdnadshavare bli skadeståndsskyldiga på två olika grunder. Den ena är att vårdnadshavaren brustit i sitt föräldraansvar och den andra är att vårdnadshavaren är ansvarig för skada som en minderårig

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

orsakar genom brott. Detta ansvar är begränsat till en femtedel av prisbasbeloppet för varje skadehändelse. (*Prisbasbeloppet ändras årligen. Skadeståndslagen 3 kap 5 §.*)

Det är vanligt att skadestånd är solidariska. I detta exempel skulle det i så fall bli så här: Hela skadeståndet måste vara betalt för att alla fyra ungdomar ska bli skuldfria. Det räcker alltså inte att någon av dem, till exempel Adam, betalar ”sin” fjärdedel på 50 000 kronor av skadeståndet. Adam är fortfarande lika skyldig att betala resterande 150 000 kronor av skadeståndet tillsammans med de andra tre. Om Adam betalar hela skadeståndet kan han i sin tur sedan kräva de andra på pengarna.

6.

Film – Ny mobil (5 minuter)

Emanuel har köpt en ny fin mobil som han inte riktigt har råd med. Han har inte koll på sin ekonomi och räkningar blir ofta liggande. Han betalar inte mobilräkningen och får till slut besök av en delgivare från Kronofogden.

Om du får ett brev om betalningsföreläggande måste Kronofogden veta att du har tagit emot brevet. Hör du inte av dig kan det bli så att en delgivare söker upp dig i ditt hem. I Emanuels fall ringer delgivaren på och delger honom i trapphuset, det vill säga bekräftar att Emanuel har tagit emot brevet. Att hon inte ber att få komma in har främst med hennes säkerhet att göra, men också för att visa respekt för personen och inte tränga sig på, då kan det finnas en risk att Kronofogden uppfattas som hotfulla av den skuldsatta.

7.

Diskutera:

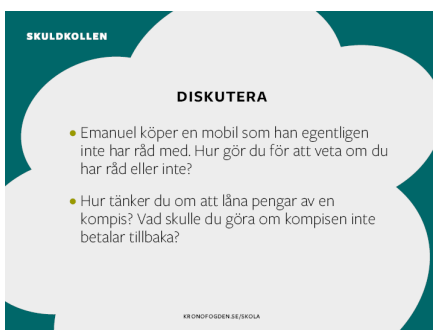
- Emanuel köper en mobil som han egentligen inte har råd med. Hur gör du för att veta om du har råd eller inte?
- Hur tänker du om att låna pengar av en kompis? Vad skulle du göra om kompis inte betalar tillbaka?

8.

Faktura

En räkning kallas också för faktura. Fakturan kan komma i ett vanligt brev på posten, tillsammans med en beställd vara i ett paket, via mejl, sms eller som e-faktura.

Det går också att använda sig av autogiro för att betala en räkning som kommer regelbundet. Då dras pengarna automatiskt från kontot på ett visst datum varje månad.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

När du ska betala en faktura finns det vissa saker som du måste ha koll på:

- Beloppet – hur mycket du ska betala.
- Förfallodatum – den dagen som pengarna ska finnas på mottagarens konto.
- Vilket bank- eller plusgiro du ska betala till. Om det finns ett så kallat OCR-nummer på fakturan skriver du det. Om det saknas skriver du referensnummer, kundnummer eller ditt namn på betalningen. På så sätt vet mottagaren vem som
- har betalat.

Fakturan finns att visa i större format eller skrivas ut på sidan: Extramaterial.

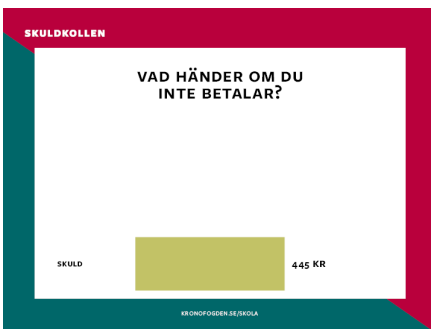
9.

Vad händer om man inte betalar?

Här är en skuld på 445 kr. Hur mycket dyrare tror ni att det blir om skulden går hela vägen till Kronofogden?

Låt eleverna gissa och kolla senare på bild 13 vem som var närmast.

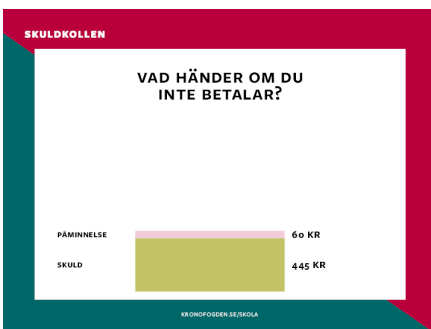
Tips! Låt eleverna ha Skuldkollens ordlista framme.

10.

Påminnelse

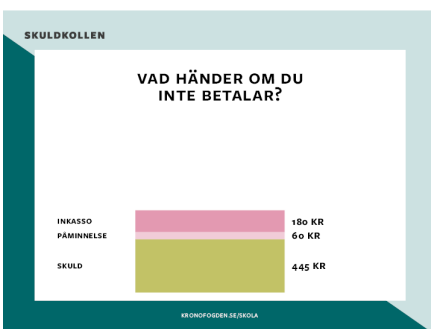
Om pengarna inte finns på mottagarens konto på förfallodagen kan företaget skicka en påminnelse. Då kan företaget lägga på en påminnelseavgift. Det är vanligt att företag skickar påminnelse, men det finns ingen lag som säger att de måste göra det. Om du inte kan betala så ring till den du är skyldig pengar.

11.

Inkassoföretag

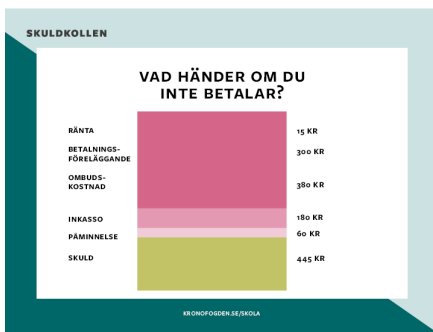
Om du inte heller betalar din skuld efter påminnelsen kan, som i det här exemplet, mobilföretaget be om hjälp från ett inkassoföretag. Inkassoföretag är ett företag som mot betalning hjälper någon att skicka påminnelser om en skuld. De lägger på en avgift som betalar deras arbete med fakturan, 180 kronor. Skulden har nu växt från de ursprungliga 445 kronorna till 685 kronor.

Viktigt att tänka på: ju snabbare du betalar desto färre onödiga kostnader tillkommer. Om du inte kan betala, kontakta inkassoföretaget så kanske du kan få en avbetalningsplan eller komma överens på annat sätt.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

12.

Fakturan går vidare till Kronofogden

Om du inte betalar till inkassoföretaget så kan företaget vända sig till Kronofogden, som då kan hjälpa företaget att få betalt. Kronofogden skickar då ett brev till dig med ett krav på att du ska betala. Det är fortfarande den du är skyldig pengar som ska ha betalt, inte Kronofogden. Brevet kallas för betalningsföreläggande.

Dessa kostnader finns med i betalningsföreläggandet:

- Den ursprungliga skulden 445 kr
- Påminnelseavgift 60 kr
- Inkassokrav 180 kr
- Ränta, i det här fallet 15 kr – skulden växer alltså medan du inte betalar.
- Ansökningsavgift 300 kr – så mycket kostar det att ansöka om betalningsföreläggande hos Kronofogden, och den kostnaden lägger företaget på skulden.
- Ombudskostnad 380 kr – företaget begär ersättning för sina kostnader för att driva in skulden.

Hur uppstår räntan?

När du köper något godkänner du samtidigt ett avtal med säljaren. Det står i avtalet att du kommer få betala xx procent ränta efter förfallodatumet om du inte betalar i tid.

13.

Summa: 1 380 kr.

Vem i klassen var närmast med sin gissning?

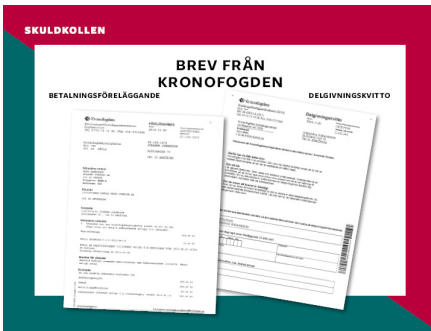
Skulden har blivit mer än dubbelt så stor!

Kronofogden har nu fattat ett beslut att du är skyldig att betala skulden. På grund av detta beslut har du nu också en betalningsanmärkning hos ett kreditupplysningsföretag. (Fakta om betalningsanmärkning kommer på bild 17.)

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

14.

Brev från Kronofogden

– betalningsföreläggande och delgivningskvitto

Nu ska vi titta på hur olika brev från Kronofogden kan se ut.

Tips! Betalningsföreläggande och delgivningskvitto finns för utskrift på sidan Extramaterial.

Betalningsföreläggande

Det är viktigt att poängtera att när du fått ett brev om betalningsföreläggande så är det fortfarande inte för sent, Kreditupplysningsföretaget har inte satt någon betalningsanmärkning och Kronofogden har ännu inte fattat något beslut om att du är skyldig att betala skulden. Men nu är det bråttom och det är viktigt att du genast agerar. Du måste betala eller kontakta den du är skyldig pengar.

Delgivningskvitto

Tillsammans med kravet (föreläggandet) ligger också ett papper som heter delgivningskvitto. Detta måste du skriva under och skicka till Kronofogden som bevis på att du tagit emot brevet. Du kan också ringa oss och bekräfta att du har tagit emot brevet.

Om skulden är felaktig så måste du meddela Kronofogden, det kallas för att bestrida. Då kan den som anser att du är skyldig pengar istället vända sig till tingsrätten för att få kravet prövat.

Om du inte skriver på (eller ringer till Kronofogden) och skickar in delgivningskvittot inom tio dagar kommer en delgivare från Kronofogden att kontakta dig. Först ringer delgivaren dig och om du då inte svarar kommer delgivaren att söka upp dig personligen för att se till att du tagit emot brevet. Om du inte talar om att skulden är felaktig eller betalar så kommer Kronofogden att fatta ett beslut om att du är skyldig att betala skulden. Detta beslut ligger sedan till grund för Kronofogdens arbete med att driva in skulden.

15.

Utmätning

- Pengar
- Löneutmätning
- Aktier och fonder
- Saker som är värda pengar

Kronofogden ska se till att den du är skyldig pengar får betalt. Om du inte betalar kan Kronofogden besluta om utmätning. Utmätning betyder att Kronofogden undersöker om du har pengar på banken, vad du har för inkomst, om du har fonder eller aktier eller om du har värdefulla saker som kan säljas för att betala skulden.

SKULDKOLLEN

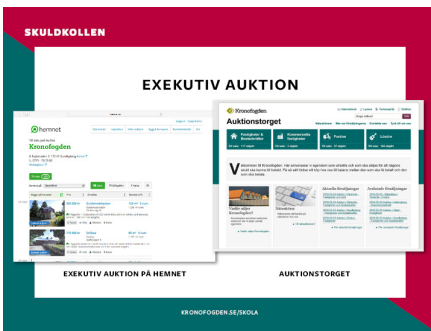
ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

Kronofogden får inte utmäta allt, du får ha kvar sådana saker som du behöver för att klara vardagen. Löneutmätning betyder att det varje månad dras en del av lönen för att betala av på skulden. Du får dock behålla pengar som räcker till det som räknas som nödvändiga levnadskostnader.

16.

Exekutiv auktion

För att skulden ska bli betald kan Kronofogden utmäta saker som är värda pengar. Dessa saker säljs sedan på exekutiv auktion. (det betyder att Kronofogden säljer saker för att någons skuld ska bli betald) Pengarna som Kronofogden får in vid försäljningen går till att betala skulden. Blir det pengar över när din skuld är betald så får du pengarna tillbaka. Här ser ni Auktionstorget där Kronofogden till exempel säljer bostäder men det kan också vara bilar och mopeder. (kronofogden.se/auktionstorget)

17.

Betalningsanmärkning

- Påverkar dig i tre år
- Kreditupplysningsföretagen sätter betalningsanmärkning
- Svårt att teckna abonnemang, köpa på avbetalning, hyra lägenhet med mera

En betalningsanmärkning är en uppgift om att du inte har skött dina betalningar. Det är inte Kronofogden som registrerar betalningsanmärkningen, utan kreditupplysningsföretagen. De hämtar uppgifter bland annat från Kronofogdens register, som är offentligt.

En betalningsanmärkning har du normalt kvar i tre år. Det kan vara jobbigt att ha en betalningsanmärkning. Den kan till exempel göra att du får svårt att hyra en lägenhet, skaffa ett telefonabonnemang, köpa på avbetalning, ta banklån eller att få jobb. (Mer information om betalningsanmärkningar finns på datainspektionen.se)

Vad gör du om du skulle få en betalningsanmärkning? ”Det är inte kört!” Tänk istället att du ska lära dig av det som hänt, så att det inte händer igen.

Obs! En betalningsanmärkning är inte samma sak som en anmärkning i belastningsregistret. Det är två skilda register.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

18.

Kronofogdens roll

- Statlig myndighet
- Fastställer och driver in skulder
- Arbetar mot överskuldsättning

Kronofogden är en statlig myndighet som arbetar med skulder. Alla statliga myndigheter får sitt uppdrag från regeringen i ett så kallat regleringsbrev. Verksamheten styrs av lagar som beslutats av riksdagen. Kronofogdens huvudsakliga uppgift är att fastställa och driva in obetalda skulder. Skulderna kan vara till stat och kommun men också till privatpersoner och företag. Kronofogden tar aldrig ställning för eller emot någon av de inblandade utan står mitt emellan den som vill ha betalt och den som ska betala. Kronofogden ska hjälpa den som inte fått betalt men också se till att den som har en skuld att betala får stöd och vägledning för att reda ut sin situation.

Alla vinner på ett samhälle med färre skuldsatta. Kronofogden har ett uppdrag att minska antalet människor och företag som riskerar att bli skuldsatta. Kronofogden jobbar till exempel med att ta fram skolmaterial i privatekonomi, såsom Skuldkollen.

19.

Skulder – en del av livet?

Är smarta beslut samma sak som att aldrig ha några skulder? Nej, skulder är en del av livet. Vad är ok att låna till? Hur ska man tänka om man behöver låna? Fundera och resonera.

Vanliga skulder hos ungdomar mellan 18-25 år:

Böter och skadestånd

Skadestånd är den vanligaste första skulden hos ungdomar (18–25 år). Böter är ett straff och betalas till staten. Skadestånd är en ersättning för skada och betalas till den som skadats.

Mobil och internet

En vanlig bindningstid på ett mobilabonnemang är 24 månader. Du måste då kunna betala kostnaden för mobilabonnemanget varje månad under hela perioden.

CSN

Att ha skuld till CSN är vanligt. Det vill säga att du antingen inte klarar av att betala tillbaka ditt studielån eller att du är skyldig att betala tillbaka studiemedel som du redan fått utbetalt. Om du skolkar när du studerar på gymnasiet kan du bli återbetalnings-skyldig för studiebidrag som du fått utbetalt.

Biläggande

Kan handla om skulder kopplade till felparkering, trängselavgift, bilskatt och bilförsäkring.

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

SKULDKOLLEN

FINNS DET ETT SOCIALT TRYCK?

- Hur viktigt är det att ha rätt kläder eller att hänga med på fika?
- Kan privatekonomi påverka relationer?

Nu ska ni få träffa Olivia och höra om hennes dilemma.

KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

20.

Finns det ett socialt tryck?

- Hur viktigt är det att ha rätt kläder eller att hänga med på en fika?
- Kan privatekonomi påverka relationer?

Socialt tryck, eller grupptryck, finns i många olika typer av grupper och åldrar, men är kanske vanligast bland ungdomar. Trycket kan handla om att ha ”rätt” kläder, beteenden, intressen med mera. För människor är det oftast mycket viktigt att kunna känna tillhörighet och ingå i någon grupp, och det kan då vara svårt att stå emot grupptrycket.

- Finns det både positivt och negativt grupptryck?

I filmen som vi nu ska titta på ska vi få se hur det sociala trycket i kombination med att ha sin egen ekonomi kan skapa ett dilemma.

SKULDKOLLEN

**FILM
OLIVIAS DILEMMA**

KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

21.

Film – Olivias dilemma (6 minuter)

Vi ska nu hälsa på hemma hos Olivia och hennes pappa. Hon berättar om att hon har börjat känna sig utanför sina kompisar, då hon inte har råd att följa med på stan för att fika eller gå på bio. Olivia får barnbidraget, som ska räcka till kläder, mobil och fika. Hon känner ändå att pengarna inte räcker. Olivias kompisar Alma och Edvin kommer med sina synpunkter.

22.

Diskussion

- Tycker du att Olivia egentligen har ett problem?
- Vilken karaktär i filmen identifierar du dig mest med och varför just den?
- Hur är man en bra vän?
- Hur kan pengar påverka en relation?
- Hur känner du för att prata om pengar och att kanske inte alltid ha råd?

Privatekonomi handlar om så mycket mera än bara pengar och här hoppas vi att eleverna ska komma igång och diskutera.

Alla har olika förutsättningar och i kombination med kompisstryck, sociala medier och den allmänna synen i samhället där yta är viktigt kan det vara svårt att få ihop sin ekonomi med allt man vill köpa och hänga med på.

- Hur gör man då?
- Hur gör man om man börjar känna att en kompis kanske inte har råd att följa med – pratar man om det?

Om man är i samma situation som Olivia – vad gör man då?
Är det pinsamt att berätta att man inte har råd att följa med?

SKULDKOLLEN

OLIVIAS DILEMMA - DISKUTERA

- Tycker du att Olivia egentligen har ett problem?
- Vilken karaktär i filmen identifierar du dig mest med och varför just den?
- Hur är man en bra vän?
- Hur kan pengar påverka en relation?
- Hur känner du för att prata om pengar och att kanske inte alltid ha råd?

SKULDKOLLEN

ETT HÖGSTADIEMATERIAL FRÅN KRONOFOGDEN.SE/SKOLA

23.

Till sist...

- Du äger din privatekonomi och du kan påverka den
- Fundera över vad du lägger dina pengar på
- Små utgifter blir mycket pengar i längden
- Det är inte pinsamt att inte ha råd
- Börja prata om pengar
- Be om hjälp om du behöver

Det är viktigt att lära sig att agera och vara aktiv.

Om du inte kan betala – ta kontakt med den som du är skyldig pengar. Fråga dina föräldrar eller någon annan vuxen om du funderar över hur du ska lösa ett problem.

Här kan du få hjälp:

- Du som är under 18 år kan ringa till BRIS och få prata med en kurator om det du funderar på eller om du behöver hjälp. Numret är 116 111. Det är gratis och du är självklart anonym om du vill.
- Många kommuner har ungdomsmottagningar. På umo.se kan du få mer information och söka efter ungdomsmottagningar i din kommun.
- Du kan mejla eller ringa Kronofogden för att få svar på frågor, info@kronofogden.se, 0771-73 73 00.
- Kommunen har en budget- och skuldrådgivare som du kan kontakta och få hjälp av.
- Du kan ringa eller chatta med Hallå Konsument, hallakonsument.se, 0771-525 525.